

HENKILÖKOHTAISEN AVUN TOIMINTAOHJE ESPOOSSA 1.3.2011ALKAEN

Sosiaali- ja terveyslautakunta 17.2.2011

1. JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUS

Vammaispalvelulain 8 §:n 2 momentin mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaista apua, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Kunnalla ei kuitenkaan ole erityistä velvollisuutta henkilökohtaisen avun järjestämiseen, jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein.

Henkilökohtainen apu kuuluu kunnan erityiseen järjestämisvelvollisuuteen, joten henkilökohtaista apua järjestetään määrärahoista riippumattomana palveluna.

2. LAKIEN SUHTEET

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut järjestetään ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää mm. sosiaalihuoltolain mukaisesti.

Vammaispalvelulain mukaisia palvelu- ja tukitoimia järjestetään silloin kun vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai etuuksia muun lain nojalla.

Vammaispalvelulaki on ensisijainen kehitysvammalakiin nähden. Kehitysvammaisille henkilöille palvelut ja tukitoimet järjestetään ensisijaisesti vammaispalvelulain nojalla siltä osin kuin ne ovat hänen palvelutarpeeseensa nähden riittäviä ja sopivia sekä muutoinkin hänen etunsa mukaisia. (VPL 4 §)

3. HENKILÖKOHTAISEN AVUN SISÄLTÖ JA MÄÄRÄ

Vammaispalvelulain 8 c §:n mukaan henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella:

- 1) päivittäisissä toimissa
- 2) työssä ja opiskelussa
- 3) harrastuksissa
- 4) yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
- 5) sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan edellä mainittuja toimia suorittaessaan.

Henkilökohtainen apu on välttämätöntä toisen ihmisen antamaa apua niissä tavanomaiseen elämään liittyvissä toimissa, jotka henkilö tekisi itse, muttei vamman tai sairauden vuoksi selviä niistä itse.

Henkilökohtaista apua järjestetään päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammaisen henkilö sitä tarvitsee. Päivittäiset toimet ovat yleisesti elämässä tapahtuvia asioita kuten esimerkiksi liikkuminen, pukeutuminen, hygieniasta huolehtiminen, vaate- ja ruokahuolto, kodin siivous sekä asiointi. Niihin luetaan myös vaikeavammaisen henkilön huollossa tai hoidossa olevan lapsen päivittäisiin toimiin osallistuminen. Asumispalveluyksikössä asuvan henkilön avun tarve turvataan asumisyksikön sisällä ensisijaisesti asumisyksikön henkilökunnan avulla.

Vaikeavammaisen henkilön tekemä työ voi perustua työsuhteeseen tai yritystoimintaan, jota tehdään säännöllisesti tai toistuvasti tietyin aikavälein. Järjestötoimintaa ei pidetä työnä, vaan yhteiskunnallisena osallistumisena. Korvaus työssä tarvittavaan henkilökohtaiseen apuun voidaan myöntää silloin, kun henkilökohtainen apu mahdollistaa tai helpottaa vammaisen henkilön työntekoa. Jos kyse on normaaleista yritystoimintaan liittyvistä riskeistä tai töistä, ei korvausta vammaispalvelulain perusteella voi saada. Opiskelun pitää tähdätä tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tai vahvistaa ammattitaitoa sekä parantaa mahdollisuuksia työllistyä. Muunlainen opiskelu katsotaan harrastukseksi.

Henkilökohtaista apua voidaan järjestää myös ulkomaille suuntautuvien loma- ja työmatkojen ajaksi. Korvausta ei suoriteta, jos henkilön kotikunta muuttuu ulkomailla oleskelun vuoksi tai jos kysymyksessä on muuten pitkäkestoinen tai vakituinen asuminen ulkomailla.

Harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen henkilökohtaista apua järjestetään vähintään 30 tuntia kuukaudessa. Tuntimäärää mitoitettaessa otetaan huomioon palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Tuntimäärä voi olla 30 tuntia pienempi, jos se riittää turvaamaan välttämättömän avuntarpeen.

4. MYÖNTÄMISEN PERUSTEET

Henkilökohtaisen avun myöntäminen edellyttää vaikeavammaisuutta. Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista (VPL 8 c § 3 momentti).

Vaikeavammaisuus tulee erottaa ikääntymisestä liittyvästä toimintakyvyn tavanomaisesta alentumisesta. Vanhuksille suunnatut palvelut ja tukitoimet järjestetään ensisijaisesti Espoon vanhuspalveluiden kautta.

Avun tarpeen tulee olla välttämätöntä ja toistuvaa. Tällä tarkoitetaan sekä määrällisesti runsasta, jatkuvaluonteista ja vuorokauden eri aikoina ilmenevää että myös määrällisesti vähäisempää mutta kuitenkin toistuvasti ilmenevää välttämätöntä avuntarvetta (HE 166/2008). Henkilökohtaisen avun myöntäminen ei perustu tiettyyn diagnoosiin, vaan päätökset tehdään yksilöharkinnan perusteella.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määrittellä avun sisältö ja toteutustapa (VPL 8 c § 2 momentti). Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulee siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla (HE 166/2008). Tässä tilanteessa kysymykseen voi tulla vaikeavammaisen henkilön toimintakyvystä riippuen esimerkiksi asumispalvelut, palveluasuminen, työ- ja päivätoiminta, kotihoito, omaishoidon tuki, perhehoito, tukihenkilö tai muut tukipalvelut avun tarpeen tyydyttämiseksi. Tällöin on usein kyse tilanteista, joissa vaikeavammaisen henkilö ei itse kykene määrittelemään avuntarpeitaan, vaan määrittelystä vastaa pääasiassa joku toinen henkilö.

Vaikeavammaisille lapsille voidaan myöntää henkilökohtaista apua silloin, kun he eivät ole vanhempiansa ja muiden huoltajiensa välittömän ja jatkuvan valvonnan ja hoivan tarpeessa, vaan voivat itse ainakin osittain vaikuttaa ja tehdä päätöksiä omasta toiminnastaan. Arvioinnissa otetaan huomioon lapsen yksilöllinen tilanne, kehitystaso ja olosuhteet.

Vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut sivistystoimen toteuttamana.

5. HENKILÖKOHTAINEN APU JA PALVELUSUUNNITTELU

Palvelutarpeen selvittäminen aloitetaan viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun vammaisen henkilö taikka hänen laillinen edustajansa tai omaisensa, muu henkilö tai viranomainen on ottanut yhteyttä Espoon kaupungin vammaispalvelutoimistoon. Kiireellisissä tapauksissa palvelujen tarve arvioidaan viipymättä.

Palvelutarpeen selvittäminen tapahtuu yleensä kotikäynnillä tai muutoin asiakkaan henkilökohtaisella tapaamisella. Sosiaalityöntekijä laatii yksilöllisen palvelusuunnitelman yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa. Palvelusuunnitelmaan kirjataan asiakkaan näkemys yksilöllisestä avun tarpeestaan ja palvelun toteuttamistavasta. Vaikeavammaisen henkilön kuulemisessa voidaan tarvittaessa käyttää tulkitsemista sekä kommunikaation apuvälineitä ja -menetelmiä. Mikäli asiakas ei itse kykene sairauden tai esimerkiksi henkisen toimintakyvyn vajavuuden vuoksi osallistumaan täysipainoisesti palveluiden suunnitteluun, asiakkaan tahtoa selvitetään yhteistyössä hänen laillisen edustajansa, omaisen tai muun läheisen kanssa.

Henkilökohtaisen avun päätöksenteon pohjana olevassa palvelusuunnitelmassa kiinnitetään erityisesti huomiota seuraaviin asioihin:

- Onko hakija vaikeavammaisen (vamman tai sairauden aste, laatu ja pysyvyys)
- Vaikeavammaisen henkilön toimintakyky ja avun välttämättömyys

- Vaikeavammaisen henkilön voimavarat määritellä avun tarpeen sisältö ja toteuttamistapa
- Miten henkilökohtainen apu edistää itsenäistä suoriutumista ja osallistumista
- Mihin tavanomaisiin elämän toimintoihin avustajaa tarvitaan
- Tarvittavan avun määrä (keskimääräinen tuntimäärä) ja mihin vuorokauden aikoihin avuntarvetta esiintyy
- Tarkoituksenmukainen henkilökohtaisen avun järjestämistapa tai järjestämistavat
- Muiden palvelujen ja tukitoimien tarve ja suhde henkilökohtaiseen apuun

Yksilölliseen palvelusuunnitelmaan kirjattuja seikkoja ei tule ilman perusteltua syytä sivuuttaa päätöksenteossa (HE 166/2008). Palvelusuunnitelma tarkistetaan, jos vammaisen henkilön palveluntarpeessa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia sekä muutoinkin tarpeen mukaan.

6. HENKILÖKOHTAISEN AVUN JÄRJESTÄMISTAVAT

Henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan (VPL 8 d §).

Järjestämistavan tarkoituksenmukaisuutta ja sopivuutta arvioitaessa kiinnitetään erityisesti huomiota vaikeavammaisen henkilön yksilölliseen kykyyn määritellä avun tarvetta ja sen sisältöä. Lisäksi arvioinnissa otetaan huomioon vaikeavammaisen henkilön elämäntilanne ja olosuhteet kokonaisuudessaan (esimerkiksi työ-, perhe- tai asumisolosuhteet) sekä eri järjestämistapojen käyttäjältään edellyttämät vaatimukset. Järjestämistavan on tuettava ja edistettävä vaikeavammaisen henkilön itsenäistä elämää ja yhdenvertaista oikeutta elää yhteisössä sekä tehdä samanlaisia valintoja kuin muut ihmiset. Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen henkilökohtaisen avun järjestämistavasta tai -tavoista.

Henkilökohtaista apua järjestetään Espoossa seuraavilla tavoilla:

1) Työnantajamalli. Työnantajamalli on henkilökohtaisen avun ensisijainen järjestämistapa Espoossa. Tässä mallissa vaikeavammaisen henkilö valitsee itse avustajansa ja toimii avustansa työnantajana. Vaikeavammaisen henkilön ja hänen avustajansa on tehtävä kirjallinen työsopimus, jossa määritellään työtehtävät, työaika, palkkaus ym. työsuhteen ehdot. Työnantaja voi avustajakorvauksen puitteissa palkata useamman kuin yhden avustajan, mikäli käytännön toimet sitä vaativat. Työsuhdetta määrittää lähtökohtaisesti työlainsäädäntö. Työnantajan kuuluessa Henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry:hyn (Heta-liitto) työsopimukseen on otettava maininta henkilökohtaisia avustajia koskevan valtakunnallisen työehtosopimuksen soveltamisesta. (Kunnan maksaman korvauksen määräytymisen perusteista kts. kohta 8.)

Vaikeavammaisella henkilöllä on halutessaan oikeus hoitaa kaikki työnantajavelvoitteet itse. Muussa tapauksessa noudatetaan sijaispalkanmaksujärjestelmää, jossa Espoon kaupunki hoitaa

henkilökohtaisen avustajan palkanmaksun niin, että työnantajuus säilyy kuitenkin vaikeavammaisella henkilöllä. Vaikeavammaista henkilöä ohjataan avustajan palkkaukseen liittyvissä asioissa. Työnantajille annetaan Espoossa erilliset ohjeet.

2) Palvelusetelimalli. Vaikeavammaiselle henkilölle voidaan antaa avustajapalveluiden hankkimista varten palveluseteli. Henkilökohtaisen avun palvelusetelin käyttökohteet määritellään yksilöllisessä palvelusuunnitelmassa ja vammaispalvelupäätöksessä. Käyttökohteita voivat olla mm. vakituisen avustajan väliaikainen sijaisjärjestely, täydentävä henkilökohtainen apu ja pienten tuntimäärien henkilökohtainen apu. Palvelusetelillä vaikeavammaisen henkilö ostaa tarvitsemansa henkilökohtaisen avun kaupungin hyväksymiltä palveluntuottajilta. Palvelusetelin myöntäminen voi tulla kysymykseen tilanteessa, jossa on palvelusuunnitelmassa todettu henkilökohtaisen avun tarve sekä kyky ja mahdollisuus palvelusetelin käyttämiseen.

Asiakas voi kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin henkilökohtainen apu tulee järjestää muilla tarkoituksenmukaisilla järjestämistavoilla. Palvelusetelin käyttäjille annetaan Espoossa erilliset ohjeet.

3) Ostopalvelumalli. Erityisestä vaikeavammaiseen henkilöön tai hänen olosuhteisiinsa liittyvästä syystä Espoon kaupunki voi ostaa vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaisen avun palveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelun tuottajalta tai järjestöltä. Ostopalvelumallissa kaupunki antaa maksusitoumuksen vaikeavammaiselle henkilölle tietyn / tiettyjen palveluntuottajien käyttöön. Ostopalvelusopimuksen tekijöinä ovat kaupunki ja kyseisiä ostopalveluita tarjoava yritys. Avustaja on näissä tapauksissa työsuhteessa ostopalveluita toteuttavaan yritykseen. Avustettava henkilö on ostopalvelumallissa asiakkaan asemassa.

Kaikkien järjestämistapojen kohdalla vaikeavammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus määrittää mitä, missä, milloin ja miten apua annetaan. Järjestämistapoja on mahdollista yhdistää ja käyttää rinnakkain esimerkiksi niin, että vaikeavammaisen toimii pääsääntöisesti avustajan työnantajana ja hän saa kunnalta lisäksi sijaisuuksien tai työmatkojen hoitamista varten palvelusetelin.

7. OMAINEN AVUSTAJANA

Työnantajamallissa henkilökohtaisena avustajana ei voi toimia vaikeavammaisen henkilön omainen tai muu läheinen henkilö, ellei sitä erityisen painavasta syystä ole pidettävä vaikeavammaisen henkilön edun mukaisen. (VPL 8 d § 4 mom.)

Omaisella tarkoitetaan vaikeavammaisen henkilön puolisoa, lasta, vanhempaa tai isovanhempaa. Muulla läheisellä henkilöllä tarkoitetaan avopuolisoa tai samaa sukupuolta olevaa elämänkumppania.

Omaishoidon tuki on ensisijainen tukimuoto tilanteessa, jossa omainen tai muu läheinen henkilö pääasiallisesti huolehtii vaikeavammaisen henkilön hoidosta ja huolenpidosta.

8. KUNNAN KORVAUKSEN MÄÄRÄYTYMINEN TYÖNANTAJAMALLISSA

Vaikeavammaiselle henkilölle korvataan henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset työnantajan maksettavaksi kuuluvine lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen sekä muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut (VPL 8 d § 2 mom. 1. kohta).

Korvattavia kustannuksia ovat:

- Henkilökohtaisen avustajan palkkauksesta maksettava korvaus: tuntipalkka 9,51 € ja kuukausipalkka 1617,34 € Palkkataso tarkistetaan 1.5.2011 jälkeen.
- Työnantajalle kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset (sosiaaliturvamaksut, eläkemaksut, lakisääteiset työterveyshuollon maksut sekä pakolliset tapaturma- ja työttömyysvakuutusmaksut).
- Työaikalain (605/1996) mukaiset korvaukset sunnuntai-, lisä- ja ylitöistä sekä vuosilomalain (162/2005) mukaiset korvaukset sekä työsopimuslain mukainen sairausajan palkka. (Kaupunki ei maksa lisä- ja ylityökorvauksia, ellei näiden teettämisestä ole erityistilanteissa sovittu vammais palvelupäätöksessä. Jos avustaja on työnantajan perheenjäsen, hänelle ei makseta työaikalain mukaisia korvauksia eikä muita työaikakorvauksia).
- Lauantaityö (lauantaina tehdyiltä tunneilta maksetaan 20 %:lla korotettu perustuntipalkka)
- Iltatyö (kello 18.00 ja 23.00 välisenä aikana tehdystä työstä maksetaan iltatyökorvauksena 15 %:lla korotettu perustuntipalkka)
- Arkipyhäkorvaus (avustaja- TES 5.3 §)
- Ryhmähenkivakuutus (avustaja- TES 16 §)
- Vakituisen avustajan sijaiseksi palkatun henkilön palkkauskustannukset.
- Muut avustajasta aiheutuvat kohtuulliset ja välttämättömät kulut. Niitä voivat olla esimerkiksi työnantajana toimimiseen liittyvät koulutuskulut ja rekrytointikulut. Lisäksi avustajan matkakulut silloin kun avustaminen edellyttää matkustamista esimerkiksi vaikeavammaisen henkilön työn tai harrastusten vuoksi. Tarpeellisiksi voidaan katsoa ne työnantajalle aiheutuneet kustannukset, joita ilman avustamiseen ei olisi voitu ryhtyä tai sitä ei olisi voitu jatkaa. Korvausta avustajasta aiheutuviin muihin kustannuksiin vaikeavammaisen henkilön tulee hakea erillisellä hakemuksella, josta sosiaalityöntekijä tekee erillisen päätöksen.

Heta-liiton jäsenyyden vaikutus kaupungin maksamaan korvaukseen: Jos vaikeavammaisen työnantaja on sidottu alan valtakunnalliseen työehtosopimukseen, henkilökohtaisen avustajan palkka- ja työehtoihin sovelletaan 1.12.2010 alkaen Heta-liiton ja JHL:n sopimaa henkilökohtaisia avustajia koskevaa valtakunnallista työehtosopimusta (avustaja- TES) sen soveltamisalan mukaisesti. Heta-liiton jäsenien avustajille maksettaviin korvauksiin noudatetaan avustaja- TES:iä sen kalenterikuukauden palkkauksesta lähtien, milloin tieto jäsenyydestä on tullut kaupungille.

Työehtosopimuksella ei huononnetta työntekijän voimassaolevaan työsuhteeseen perustuvia etuja. Kaupunki ei korvaa Hetan:n liittymis- tai jäsenmaksua.

Seuraavat korvaukset maksetaan henkilökohtaiselle avustajalle vain, jos vaikeavammainen työnantaja on Heta-liiton jäsen (Avustaja- TES:in mukaiset korvaukset maksetaan soveltuvin osin kaikille avustajille 1.9.2011 alkaen riippumatta siitä, onko työnantaja Heta-liiton jäsen):

- Yötyö (yötyöstä maksetaan yötyökorvauksena 30 %:lla korotettu perustuntipalkka. Yötyötä on työ, jota tehdään kello 23:n ja 6 välisenä aikana. Avustaja- TES 9 §:n mukaan yötyötä saadaan teettää silloin, kun avustamisen tarvetta on myös yöaikaan).
- Lomaraha (työntekijälle maksetaan lomarahana 50 % hänen vuosilomapalkastaan. Lomaraha lasketaan kunkin loman osuuden (kesäloma, talviloma) vuosilomapalkasta ja maksetaan sen yhteydessä; avustaja- TES 13 §)
(Avustaja- TES ei ole voimassa avustajana toimivan omaisen kohdalla seuraavilta osin: (5 § Työaika, 7 § Lepoajat, 8 § Lisätyö ja ylityö, 9 § Muut työaikakorvaukset).

Kaupunki ei vastaa ylimääräisistä kustannuksista (palkat ja korvaukset), joita vaikeavammainen työnantaja maksaa työntekijälleen tästä henkilökohtaisen avun toimintaohjeesta poikkeavasti.

9. HAKUMENETTELY JA PÄÄTÖKSENTEKO

Henkilökohtaista apua haetaan kirjallisesti vapaamuotoisella hakemuksella Espoon vammaispalveluilta. Hakemukseen tulee liittää lääkärintodistus ja mahdolliset muut asiaa koskevat asiantuntijalausunnot. Liitteitä ei tarvita, mikäli tiedot ovat päätöksentekijän käytettävissä, eikä niissä ole tapahtunut muutoksia.

Sosiaalityöntekijä tekee palvelusuunnitelman pohjalta vammaispalvelupäätöksen ilman aiheutonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua koskevan hakemuksen. Henkilökohtaisen avun päätökset tehdään pääsääntöisesti toistaiseksi. Mikäli asiakkaan tilanteessa on odotettavissa muutoksia, jotka vaikuttavat oleellisesti tilanteeseen, voidaan päätös tehdä määräaikaiseksi. Asiakkaan palveluntarvetta arvioidaan aina olosuhteiden muuttuessa.

Henkilökohtaisen avun järjestämisestä tehdään yksi päätös huolimatta järjestämistapojen määrästä. Päätöksen perusteluissa selvitetään, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainitaan sovelletut säännökset (hallintolaki 45 §). Päätökseen liitetään oikaisuvaatimusohje.

10. MAKSUTTOMUUS

Henkilökohtainen apu on asiakkaalle maksuton sosiaalipalvelu. (laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 4 §).

11. ILMOITUSVELVOLLISUUS

Vaikeavammaisen henkilö on velvollinen ilmoittamaan päätöksentekijälle olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista, joilla on vaikutusta henkilökohtaisen avun järjestämiseen. Välittömästi korvauksen maksamiseen liittyvissä asioissa ilmoitus tehdään vammaispalvelujen toimistosihteerille.

12. ASIAA KOSKEVAT SÄÄDÖKSET JA OHJEET

- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992)
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta (HE 166/2008)
- Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009 lukien (STM:n kuntainfo 4/2009)
- Henkilökohtaisia avustajia koskeva valtakunnallinen työehtosopimus (voimassa 1.12.2010 - 30.4.2012)